

KUIDAS KÕIK TEGELIKULT TOIMUS, KES SEDA ENAM TEAB

RIIN KÜBARSEPP

„KUNSTIMUUSEUMI EHTAMISE LUGU“. Stsenarist, režissöör ja produtsent: **Rein Kotkas**. Autorid: **Rein Kotkas** ja **Kaupo Kotkas**. Operaator ja montaaž: **Kaupo Kotkas**. Helirežissöör: **Kristo Kotkas** (No-Big-Silence stuudio). Tehniline konsultant: **Heiki Sepp**. Beta SP, 57 min 14s, värviline. Film on valminud Kunstimuuseumi Ehituse Sihtasutuse (Kesseum) tellimusel 2005. ETVs 16. II 2006.

1920. aastal asutasid vennad **Peeter** ja **Georg Johannes Parikas** ning vennad **Konstantin** ja **Theodor Märskä** Tallinnas osühingu Estonia-Film, mis kujunes Eesti suurimaks ettevõtteks filmidokumentalistika alal. Ühing likvideeriti 1932. aastal, kuid dokumentalistika arenes omasoodu vooluvees sellest hoolimata edasi, saades üha rohkem tuult tiibadesse. Viimase kümne aastaga, pä-

„Kunstimuuseumi ehitamise lugu“, 2005. Režissöör Rein Kotkas.

rast meie taasiseseisvumist on tekkinud eriilmelised uued suunad ja liinid dokumentalistikas. Olgu need siis amatööride või professionaalide hulgas.

2000. aastal valmis **Rein Kotkasel** stsenaaristi, režissööri ja produtsendina dokumentaalfilm „**Teater Vanalinna-studio ehitamise lugu**”. Viis aastat hiljem, 2005. aastal valmis aga analoogsetele lähtepunktidele toetuv film „**Kunstimuuseumi ehitamise lugu**”.

Kõik me teame, mida kujutab endast **Dziga Vertovi** dokumentalistika, see kuulub elementaarselt iga professionaalse kaamerakandja kinoleksikasse. Rein Kotkase viimane film jääb sõna otseses mõttes rubriiki „**Inimene kino-kaameraga**”. Ometi on ta sinna lisanud mõjuvate kunstiliste kujundite areaali, luues nõnda emotsionaalselt intrigeeriva terviku.

„Kunstimuuseumi ehitamise lugu” pole siiski korporatiivselt kokku lepitud teos, vaid pigem sotsiaalne ja ühiskondlik tellimus. Vaatamata sellele, et ametlikult valmis film Kunstimuuseumi Ehituse Sihtasutuse soovil. Olulisim on loomulikult see, mis ja kuidas siis ikkagi kõik tegelikult toimus.

Vaapo Vaher on mõni aeg tagasi Sirbi veergudel kommenteerinud, kuidas belletristika prestiiži saab tõsta vaid siis, kui kõneldakse otsesest tõest. Tema sõnul peab kirjandust kandma elupuhastõik tegelikkusest, mitte kunstiline moonutus, „saladuslikult organiseeritud pettus”.

Selles filmis on eesmärgipäraselt kõrvale jäetud nii romantism kui ka modernism ning alles on jäänud tõe- ja elutruu dokumentalism. Siin ei kohta väljamõeldud kujutlusi ega udust sümbolikat. Kõike seda asendavad ratsionaalselt kirjastatud faktid.

Film algab pompöösse ja dramaatilise heliga (kahjuks ei kajastu aga tiitrites, kes on muusika autor ja esitaja), mida illustreerib kaader Lasnamäe paekalla-

ku õhkimisest. Mõni minut hiljem on illusionistlikult näha aga lähedal asetsevate Kadrioru Vahipataljoni kasarmute lammutamist. Helirežissöör **Kristo Kotkas** on sellise audiovisuaalse komplekti üles ehitamisel aluseks võtnud justkui muusikavideo loomise, mis on iseenesest hea mõte. Filmile tulevad dokumentalistika seisukohalt kasuks ka olulised kuupäevad ja sõlmpunktid ehitamise kujunemisloos. 10. juulil 2001. aastal asutati Eesti Kunstimuuseumi Sihtasutus, kus allkirja andsid nii notar **Sirje Rõõm** kui ka **Tõnis Lukas**. Lisaks ametlikule osale on operaator **Kaupo Kotkase** kaamera jäädvustanud osalejate näoilmed ja grimassid, milles peegeldub kas siis nõrdimus, heakskiit või äärmine neutraalsus kogu projekti suhtes.

20. novembril 2002. aastal leiab aset aga juurdepääsutunneli ning süvendi rajamine Kumusse. Üritust kommenteerib üksikasjalikult isegi AS Talteri juhatause liige **Sven Pertens**, kes tavaliselt püüab avalikkuse ees olla ikka fookusest väljas. 16. augustil 2003. aastal sõlmib Kunstimuuseumi Ehituse Sihtasutus, mille juhataja oli **Voldemar Promet**, AS Merkoga peatöövõtulepingu. Umbes kahe kuu pärast külastab ehitust aga juba Soome parlamendi spiiker **Paavo Lipponen**. Järgnevaid kaadreid kaunistab aga mesimagus päikeseloojang, mille filmi autor sooviks justkui öelda, et see on tõepoolest „küünlaid vääriv mäng”.

Kuigi tegemist on dokumentaalfilmiga, esineb selles teoses nii süžeeäärnakuid kui ka mõttepöördeid ning improvisatsiooni ja dramaturgilist pingestust. Kõigi tähtsate persoonide ning ehitamise võtmeisikute kõrval intervjuerib Rein Kotkas tänuväärset ka lihttöölisi, mehi kelludega ja segumasinate juurest. Kehastudes retrohõnguliselt justkui **Mati Talvikuks** saatesarjas „**Projekt EI**”, mis pööras tähelepanu teostamata jäänud arhitektuurisuur-

teostele, mille ümber on olnud palju kisa ja lärmi. Analoogsed võtted annavad filmile värvikust ja tõetruudust.

Linnulennult on vaadeldud ka Kumu sarikapidu, kus fookuses on Eesti Kunstimuuseumi direktress **Marika Valk** närviliselt enne kõnepidamist pabereid krabistamas. Selliste dekadentlike märkide ja elutruu psühholoogi peale on Kotkase silm väga terav. Siinkohal ei saa me kindlasti rääkida nn kunstiliste faktide montaažist.

Juri Lotman on oma essee „**Semio-sfäärist**“ väitnud, et ajaloodünaamika valdkonnad, kus domineerib juhuslikkus, on üldjuhul ajalooteadusest traditsiooniliselt välja jäänud. Esiplaanile keruvad anonüümsed, ennustatavad protsessid, milles teatud mudelid regulaarselt korduvad. Juhuslikkus ajaloo kontekstis on Kotkase filmi üks märksõnu.

Mis puutub aga (filmi)kunsti, siis on teose autor väga hästi ära kasutanud erinevaid allusioone ja viiteid tõelisele kunstiajaloole ning rariteetsetele ikoonidele. Kui kaadrisse jääb näiteks Kumu elektrikapp, näidatakse paralleelselt meie hüperrealistide **Urmas Pedaniku**, **Ando Keskküla** ja **Jaan Elkeni** tehniksismist inspireeritud maale. Kotkasel on ka head didaktilised võtted vaataja tähelepanu köitmiseks. Kui ehitajad tassivad platsile torusid ja muid materjale, on publiku pilk järgnevalt suunatud hoopis **Oskar Kallise** teosele „**Kalevi-poeg laudu kandmas**“. Selline sõna otseses mõttes piltlikkus on ka selle filmi pluss. Näitlejaks õppinud, muusikuna leiba teeninud ning stsenaaristi ja režissöörina uurival autoril Kotkasel on dokumentalistina lisaväärtuseks nägemis- oskus. Või nimetame seda lihtsalt laiaks silmaringiks?

Parafraseerides jällegi Lotmanit, võiks lisada, et kui majandusloolane küpsetab teaduse kakku, siis kunstiloolane kostitab nn lugejat maitsva limonaadiga. Tema meelest jätavad soliidseid

ajalookursused just seesuguse koha kunstiloo peatükkidele.

See, mis filmi valmimise käigus tegelikult toimus, jääb musta materjali põhjal tegijate endi teada. Tuleb aga tõdeda, et selle teose puhul ei saa rääkida traditsioonilisest dokumentalistikast, nagu me seda üldiselt mõistame. See on pigem postmodernistlik lähenemine ühe suurprojekti kulgemisloole. Meie riigi (rahvusliku) ajaloo seisukohalt on nii ehitatud hoonel kui ka vahest filmil poleemikat tekitades edaspidi kanda võibolla veel suuremgi roll kui praegu.

REIN KOTKAS (sünd. 11. mail 1950 Kehras) on lõpetanud 1972 TRK lavakunstikateedri. Aastatel 1971 – 1991 töötanud Draamateatris näitlejana, hiljem tegutsenud pulmavanemana, esinenud koos abikaasa **Lilian Kotkasega** meeleolulauljana ning teinud dokumentaalfilme poegade **Kaupo** ja **Kristoga**. Ta on mänginud filmides ja teatralavastustes. Filmid: 2000 „**Jõuluvana ja redel**“; 2000 „**Eesti pulm**“; 2000 „**Teater Vanalinnastuudio ehitamise lugu**“; 2001 „**Kuidas elad, Rannamaa?**“; 2002 „**20. oktoober 2002 – kohalike omavalitsuste valimised**“; 2005 „**Eino Baskin 70 + 5**“; 2005 „**Kunstimuuseumi ehitamise lugu**“.